

УДК 32.019.51(477)

В.В. ЛУБСЬКА

ВАЖЛИВІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ПІД ЧАС ВЕСТЕРНІЗАЦІЇ

Лубська Вікторія Володимирівна – викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету

У даній статті досліджується питання збереження української національної і культурної ідентичності в контексті вестернізації, ситуація довкола національної ідеї і важливості її впровадження.

Ключові слова: вестернізація, національна самобутність, культурна ідентичність, наздоганяюча модернізація, культурна ідентичність.

В данной статье исследуется вопрос сохранения украинской национальной и культурной идентичности в контексте вестернизации, ситуация вокруг национальной идеи и важности ее внедрения.

Ключевые слова: вестернизация, национальная самобытность, культурная идентичность, догоняющая модернизация, культурная идентичность.

This article explores the issue of preservation of the Ukrainian national and cultural identity in the context of Westernization, the situation with the national idea and the importance of its implementation.

Keywords: Westernization, national identity, cultural identity, catching-up development, cultural identity.

© В.В. Лубська, 2013

Постановка проблеми. Після розпаду Радянського Союзу новоутворені держави стали на шлях вестернізації. Такі процеси не обминули і Україну. Це призвело до трансформації економічної, політичної та соціальної структури, до важкого переходу від традиційного в сучасне суспільство. Головним чинником таких змін сьогодні виступає Захід, який намагається задавати темп у міжнародних відносинах та зовнішній політиці держав.

Вестернізація України відбувається зі значною втратою української самобутності та частковою культурної ідентичності, з привілейованим наздоганяючим типом розвитку. Саме тому виникає потреба виробити механізм трансформації традиційного суспільства у сучасне, використовуючи позитивний, а не негативний вплив вестернізації.

Мета дослідження. Дослідити вплив вестернізації на трансформацію українського традиційного суспільства у сучасне, розробити механізм змін без втрати української самобутності та культурної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених досліджують тематику вестернізації українського суспільства, його трансформацію. Зокрема, тему трансформації українського суспільства у сучасне досліджує В.Горбатенко. Питання державної, національно-культурної, соціальної та ідеологічної ідентичності аналізує В. Воронкова. М.Козловець вивчає проблематику національної ідентичності на тлі глобалізації. Ситуацію навколо української національної самосвідомості розглядає В.Карлова. І.Ніколайко вивчає питання українського авторитету та іміджу України на світовій арені. С.Дрожжина досліджує національну ідею як фактор громадянського та соціально-політичного устрою. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо досліджено питання української самобутності на сучасному етапі; проблематика збереження культурної ідентичності під час вестернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичні імперативи вестернізації переважно визначаються економічними засадами; намаганням укріпити світогосподарські зв'язки свого національного господарства, підприємств, натиском більш сильних держав і ТНК. Це пояснюється активною участю країн в процесах формування правової основи глобальних ринків та інвестиційних потоків. Вестернізація в свою чергу пов'язана не лише з політичною або економічною сферою, а передбачає специфічне співвідношення економічного і політичного аспектів. Неможливо описати цілісність з економічної точки зору незалежно від політичної і навпаки [1].

Для посткомуністичних країн курс зовнішньої політики тісно пов'язаний з питанням ідентичності та можливим бажанням позбутися негативної спадщини минулого. Україна перебуває в силовому полі суперечливих суспільно-цивілізаційних тенденцій і національно-державного уособлення, модернізації і постмодернізації, орієнтації на Захід чи на Схід. Все це породжує ситуацію «системної кризи суспільства», частиною якої є проблематичність державної, національно-культурної, соціальної та ідеологічної ідентичності.

Завдяки гнучкості, виникнення і здатності до самовідновлення національна ідентичність є потужною силою, яка, не втрачаючи своєї сутності, може поєднуватися з іншими ідеологіями й політичними доктринами, зокрема соціальними, політичними, економічними. Актуалізація певної ідентичності може бути ситуативною: соціальна ідентичність прагне до цілісності, позитивності й ґрунтується на соціокультурному контексті суспільства. Чим більш розвинуте суспільство, тим ширшим і різноманітнішим є простір самоідентифікацій, тим складнішою є структура соціальної ідентичності і меншою її стійкість, можливість збереження цілісності. Особливо це стосується періодів активних соціальних змін, які визначаються

кризою механізмів і підстав соціальної ідентифікації й, відповідно, соціальної ідентичності [1].

Поза всякими сумнівами, новочасна українська нація (як і багато націй східноєвропейського простору) формувалася за несприятливих обставин. Дехто навіть стверджує, що процес творення української нації не закінчився й досі, позаяк ця націю не об'єднують ані спільна мова, ані спільна історична пам'ять, ані віросповідання – три елементи, визнані за конститутивні для національної ідентичності. Безперечно, ці поділи існують і накладають свій відбиток на сьогодення України, відображаються у політичних позиціях українців, зовнішньополітичних пріоритетах [2].

Слід зауважити, що країни, які переймають західні технології з метою досягнення розвитку в тій чи іншій сфері, зазнають впливу вестернізації практично в усіх сферах суспільного життя. Небезпека вестернізації призводить до трансформації суспільства на власній культурно-цивілізаційній основі, поєднуючи національні традиції із західними інноваціями.

Таким чином, враховуючи позитивні наслідки – вестернізація передбачає створення всередині країни сучасних інституцій, які забезпечуватимуть конкурентоздатність економіки, зміцнення авторитету країни на міжнародній арені, впровадження нового соціального рівня життя шляхом проведення реформ.

Оскільки процес національної самоідентифікації визначається не лише способом буття даного народу, а й свідомими зусиллями суб'єктів історичної дії та інституційних методів виховання, то сьогодні необхідно переосмислити роль держави як суспільного інституту. На зорі новітньої незалежності, внаслідок неоліберального курсу, українська держава втратила немало притаманних їй функцій. Глобалістські тенденції у світовій економіці, жорстка конкуренція на міждержавному рівні ставлять перед нацією завдання, які в сьогоденнішому аморфному стані українська держава вирішити не в змозі, що призведе найближчим часом до глобального відставання, деградації нації. Українська держава повинна бути не лише об'єктом євроінтеграційних процесів і глобалізації в цілому, а й суб'єктом, інституцією, здатною чинити супротив економічній чи культурній експансії [2].

Небезпечним для розбудови держави є спрощене сприйняття державотворчого процесу на вищих щаблях влади, тобто лише з точки зору формування економічної основи державності, що має, на думку певних представників владної еліти, автоматично сприяти вирішенню інших, зокрема гуманітарних та національних, проблем. Створений політико-економічний режим, що базується на балансі інтересів основних промислово-фінансових груп, не переймається проблемою формування спільної національної ідентичності, узгодженням базових цінностей українського суспільства, які б були основою національної ідеї. Правляча еліта не виробила адекватну державну політику щодо формування спільних національних ознак як необхідну умову формування української політичної нації. Тривогу викликає звуження поля використання

української мови, захист національного інформаційно-культурного простору, формування загальнонаціональної історичної пам'яті, істотні регіональні відмінності у поглядах на майбутнє України та брак загальнонаціонального консенсусу щодо її зовнішньої орієнтації [3; с. 160].

Над іміджем України за кордоном працюють «Всесвітня служба» українського телебачення і радіомовлення, Укрінформ, близько десяти культурно-інформаційних центрів за кордоном, якими опікуються посольства України. Але діяльність таких організацій забезпечує лише ефект «прямой реклами». Для інших країн Україна залишається інвестиційно непривабливою державою. Потенційні інвестори з'являтимуться, коли будуть впевнені, що мають справу з повноправним членом світового співтовариства [4, с. 19].

Отже, питання національної самоідентифікації зараз дуже актуальне, оскільки за роки незалежності Україна належним чином не розвинула поняття ДНК нації. Одним з головних чинників, що історично перешкоджає розвитку ідей української нації, виступає етнополітична ситуація всередині держави.

Слід проаналізувати стан самоідентифікації населення України через результати проведених соціологічних опитувань. Таким чином, висловлюючи думку про існуючий рівень єдності та патріотичності населення України, лише 3,9% опитаних у рамках соц. опитування «Социс» на замовлення Фонду держмайна України, відважились назвати його високим чи достатньо високим. Натомість, респонденти майже порівну розділилися на дві великі групи: тих, хто вважає цей рівень середнім та тих, хто вважає його низьким. До останніх слід додати ще й тих, хто вважає ці показники в Україні дуже або достатньо низькими [5].

Графіки показують значну міру єдності в судженнях людей з різною національною самоідентифікацією щодо того, що ж об'єднує громадян України або є спільним для них. Парадоксальність відповідей, відображених на рис. 1 і 2, полягає в тому, що еднають ті ж самі чинники, які й перешкоджають досягненню більшої єдності та патріотизму. Відність, несправедливе розшарування на багатих і бідних – це по суті ті ж самі життєві труднощі, які доводиться долати українським громадянам.

У зв'язку з тим, що Україна – багатонаціональна держава, логічно було б будувати національну ідеологію на наднаціональному базисі, звертаючись до єдності території, економічних зв'язків, необхідності спільних зусиль із творення майбутнього, не акцентуючи уваги на етнокультурному факторі. Саме таким чином формувалися нації в Бельгії, Швейцарії, інших державах, де на одній території змушені були проживати кілька етносів або груп населення, які різняться за ознаками мови. Стратегічна лінія на створення політичної нації в Україні проводилася з орієнтиром на формування національної психології з середини 90-х рр.. ХХ ст. і в перші роки ХХІ ст. без зайвого шуму і пафосу держава прийняла свою символіку. Все більше політиків, студентів, інтелігенції розмовляли укра-

їнською мовою. Театральні представлення і телевізійні передачі виходили державною мовою, словосполучення «Громадянин України» стало таким же звичним, як раніше «громадянин СРСР» [6].

Поряд з питанням національної ідентичності стоїть проблематика демократизації України, впровадження реформ західного зразка у різних сферах. Слід виокремити, що в таких випадках Україна демонструє наздоганяючий тип розвитку, який супроводжується втратою самобутності.

З початком у 90-х роках процесу демократизації, що виявився насамперед утвердженням політичного плюралізму, українське суспільство набуло можливості виявлення і легалізації реальних інтересів соціальних суб'єктів. Етап напівстихийного плюралізму, що утвердився в Україні зі здобуттям незалежності, дав десятилітній неповторний досвід суспільного існування в умовах свободи. Примітним є те, що цей етап, надавши можливості реалізації цієї свободи, визначався політичною пасивністю більшості суспільства. Проте цей досвід не повинен пройти даремно. Можна вже сьогодні передбачити рух українського соціуму в напрямі активного політичного плюралізму, основним завданням якого постане зіставлення різноманітних ідей, поглядів, думок, наукових підходів на шляхах пошуку істини, досягнення консенсусу й забезпечення єдності дій різних політичних сил [6; с. 134].

Перспективи самоствердження України та її народу пов'язані насамперед з утвердженням громадянськості, що означає готовність і здатність людини, громадянина до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, а також подолання таких негативних явищ, як аполітичність, абсентеїзм, індіферентність. Потреба вдосконалення громадянськості як своєрідної соціально-психологічної якості людської поведінки перебуває у тісному взаємозв'язку з потребою утвердження громадянського суспільства і є одним з показників рівня демократичності, цивілізованості людської спільноти [7; с. 140].

Системність підходу до здійснення українського модернізаційного проекту ставить в центр уваги політичної еліти, публічної влади, наукової спільноти та інститутів громадянського суспільства не тільки економічні, але й культурні, політичні, соціальні та демографічні підвалини оновлення сус-

пільства, вимагає його консолідації навколо ідеї сильної та ефективної нації. Сформовані уявлення про конфігурацію соціально-демографічних чинників модернізації суспільства можуть стати вагомим резервом для здійснення модернізаційного прориву [8; с. 319].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, складне соціальне, економічне та політичне положення України в глобалізованому світі характеризується не тільки негативним впливом вестернізації, а і неспроможністю політичної еліти проводити трансформацію суспільства від традиційного до сучасного, сліпим копіюванням інших моделей розвитку. Такі процеси проходять разом із втратою культурної та національної ідентичності.

Одним з головних факторів формування української національної ідентичності виступає державна мова, але двомовність України і невирішене остаточно питання мови негативно впливає на розвиток ідентичності та носить дестабілізаційний характер. У деяких регіонах України трансформація культурно-ціннісних орієнтацій протікає на тлі міжнаціональної ворожнечі, неприязні соціальних верств населення один до одного, що фактично розколює в таких випадках суспільство навпіл.

В подібних ситуаціях необхідно розробити єдину національну модель, на базі існування різних народів в одній площині, що сприятиме розвитку без втрати національної ідентичності. Без формування національних ідей, демократизація та вестернізація суспільства матимуть лише негативний вплив, що вже зараз відображається у внутрішньополітичних процесах України. Ідентичність, яка існує сьогодні, не відповідає потребам соціальних груп. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши соціальні верстви населення на Заході і Сході, які розглядаються як антагоністичні; та розглянувши Кримське питання, де українська спільнота представляє національну меншість, де гостро стоїть соціальне і культурне питання, обумовлені також існуванням двох різних релігій – Ісламу і Християнства.

На сьогодні українська еліта нездатна сформувати єдину українську ідею для всіх регіонів. А для країни, яка демонструє наздоганяючий розвиток та перебуває під впливом вестернізації, дуже важливо усвідомлювати важливість створення, розвитку і збереження ДНК нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронкова В.Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpgvzdia/2009_37/pdf/VISNIK_37_2.pdf
2. Козловець М.А. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpgvzdia/2008_35/pdf_35/VISNIK_35_14.pdf
3. Карлова В. Національна самосвідомість як чинник розбудови української держави / В. Карлова // Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». – Л., 2010. – №23. – С. 158-165.
4. Ніколайко І. З чого розпочинається імідж батьківщини / І. Ніколайко // Зовнішні Справи. – К., 2012. – №4. – С. 18-21.
5. Колодій А. Національна єдність і патріотизм як чинники національної безпеки [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://political-studies.com/?p=541#_ftn5
6. Дрожжина С.В. Национальная идея как фактор гражданского, социально-политического устройства [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/gum/2011_2/Drozhgina.pdf
7. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування / В. П. Горбатенко, І. О. Бутовська. Політичне прогнозування: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2005. – 152 с.
8. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. – 320 с.